

Koniunktura w rolnictwie w skali kraju i regionów — opinie polskich rolników na temat integracji z Unią Europejską

Eugeniusz Gorzelak

*Instytut Rozwoju Gospodarczego, Szkoła Główna Handlowa
02-521 Warszawa, ul. Rakowiecka 22*

Słowa kluczowe: koniunktura w rolnictwie, Polska i regiony, opinie rolników, integracja z Unią Europejską

Wstęp

Referat zawiera wyniki badań koniunktury w rolnictwie prowadzonych przez Instytut Rozwoju Gospodarczego Szkoły Głównej Handlowej od lutego 1992 r. W okresie 1992–1998 badania były prowadzone w cyklu dwumiesięcznym, zaś począwszy od lipca 1998 — w cyklu kwartalnym (I, IV, VII, X).

Metodyka badawcza

Ankieta

Podstawą badań jest ankieta, której treść podana jest w załączeniu. Ankiety publikuje miesięcznik „Agrobazar” (nakład 70 tys.). Rolnicy wypełniają je we współpracy z ośrodkami doradztwa rolniczego i odsyłają do Instytutu, gdzie poddane zostają opracowaniu komputerowemu i analizie merytorycznej.

Badania koniunktury dotyczące różnych sfer gospodarczych i społecznych, coraz szerzej stosowane w wielu rozwiniętych krajach świata, opierają się na opinii respondentów, którzy odpowiadają na postawione pytania w sensie „więcej”, „tyle samo”, „mniej” lub też „lepiej”, „bez zmian”, „gorzej” itp. W zależności od liczby takich różnych odpowiedzi oblicza się najpierw procenty odpowiedzi wszystkich trzech możliwości, a następnie różnice procentowe odpowiedzi pozytywnych i negatywnych, czyli tzw. salda procentowe. Salda ocen dotyczące różnych zjawisk otrzymują przeto

znak pozytywny (+) lub negatywny (-). Przedstawia się je w tabelach lub na wykresach. Oceny obojętne nie są brane pod uwagę, jednak ich duży procent świadczy o stabilności zjawisk. Zmiany wartości sald dają orientację o tendencjach w rozwoju badanych zjawisk.

Konstrukcja wskaźnika koniunktury

W badaniach obliczane i prezentowane są trzy wskaźniki, a mianowicie:

- wyrównanych przychodów pieniężnych,
- zaufania,
- koniunktury.

Wskaźnik wyrównanych przychodów pieniężnych obliczany jest z czterech sald pochodzących z dwóch kolejnych badań, ostatniego i przedostatniego. Dwa salda odnoszą się do stanu bieżącego i dwa do prognozy. W ten sposób w badaniu przeprowadzonym np. w lipcu do obliczenia wskaźnika przychodów pieniężnych wzięte zostały dwa salda z badania kwietniowego (stan i prognoza) i podobne dwa salda z badania lipcowego.

Wskaźnik wyrównanych przychodów pieniężnych wykazuje dużą sezonowość wahań swych wartości w ciągu roku. Wartości te wzrastają w drugiej połowie lata i w jesieni, co pozostaje w związku ze sprzedażą produktów rolnych na rynku, maleją natomiast w okresie zimowym i wiosennym.

Wskaźnik zaufania obliczony jest z ocen rolników dotyczących perspektyw gospodarowania. Z ankiety wynika, że rolnicy, pytani o przyszłość swego gospodarstwa rolnego, mają do wyboru trzy możliwości oszacowania tej przyszłości, a mianowicie „z zaufaniem”, „z obawą” i „ze strachem”. Tym trzem możliwościom nadane zostały trzy różne wagi: +1, -0,1 i -1. W zależności od proporcji procentowych odpowiedzi na owe trzy możliwości powstają określone wartości dodatnie lub ujemne dla poszczególnych zbiorowości rolników w danym badaniu.

Wskaźnik zaufania zależy zarówno od warunków produkcyjno-ekonomicznych, jak i od nastrojów politycznych (m. in. od zaufania do aktualnej władzy politycznej w kraju). Stąd też nie wykazuje on tak regularnych, cyklicznych zmian sezonowych, jak wskaźnik wyrównanych przychodów pieniężnych.

Wskaźnik koniunktury obliczony jest na podstawie obu omówionych wskaźników, tzn. wskaźnika wyrównanych przychodów pieniężnych i wskaźnika zaufania. Przyjmuje się mianowicie, że ten pierwszy ma większe znaczenie i dlatego otrzymuje wagę 2, podczas gdy ten drugi tylko wagę 1. Wskaźnik zaufania, jako średnia ważona obu pojedynczych wskaźników, przyjmuje wartości pośrednie, choć sezonowo ukształtowane, ponieważ większą rolę odgrywa wskaźnik przychodów pieniężnych.

Wyodrębnienie regionów

Na sytuację społeczno-ekonomiczną poszczególnych części kraju duży wpływ wywierają nadal historyczne losy tych obszarów. Jest to szczególnie widoczne w rolnictwie, w którym dostrzega się wpływ zaborów w XIX wieku, jak również odmienne losy w Polskiej Republice Ludowej. Biorąc pod uwagę te odmienności, w badaniach przyjęty został podział na 5 regionów, z których 3 — to tzw. ziemie dawne (zabór pruski, Kongresówka i Galicja) i 2 — ziemie odzyskane (północne i zachodnie).

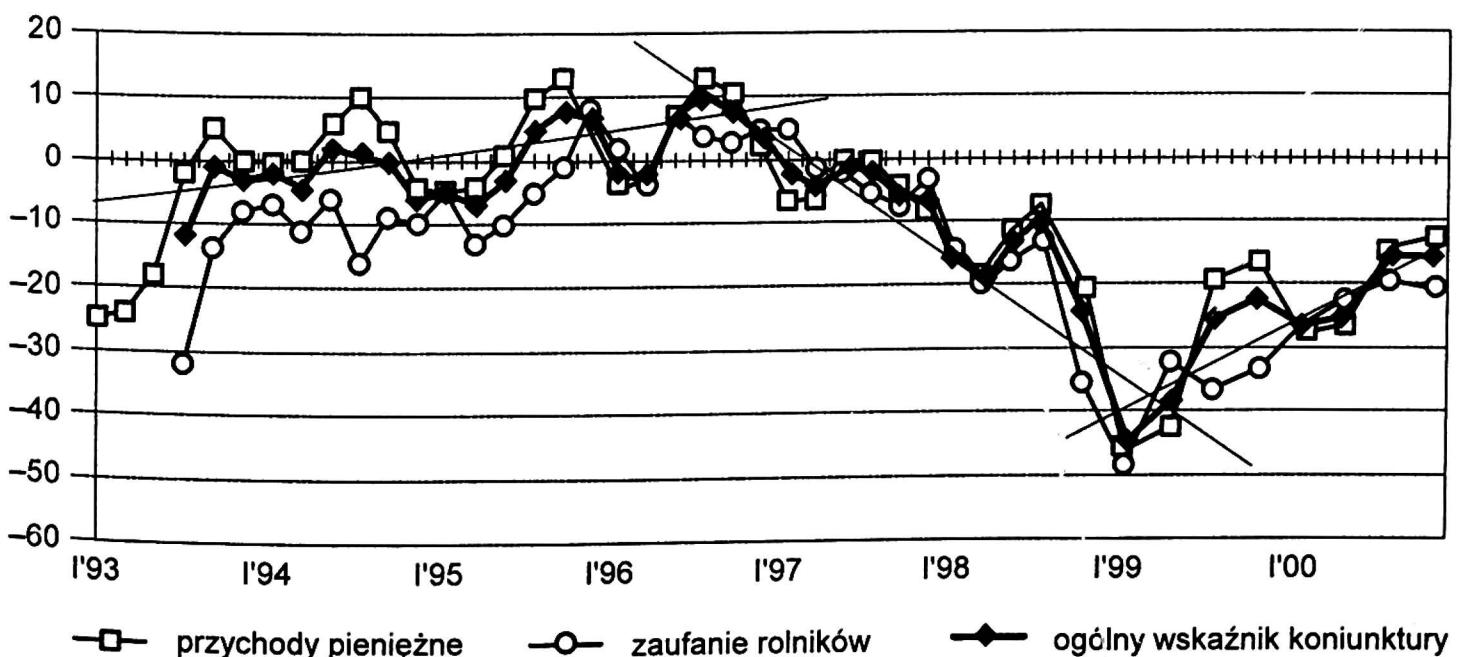
Te pięć regionów to:

- I. Region północny, 3 województwa: zachodniopomorskie, pomorskie, warmińsko-mazurskie;
- II. Region zachodni, 3 województwa: lubuskie, dolnośląskie, opolskie;
- III. Region środkowozachodni, 2 województwa: wielkopolskie, kujawsko-pomorskie;
- IV. Region środkowowschodni, 4 województwa: łódzkie, podlaskie, mazowieckie, lubelskie;
- V. Region południowy, 4 województwa: śląskie, małopolskie, świętokrzyskie, podkarpackie.

Brak miejsca nie pozwala na umotywowanie takiego podziału, można jednakże zapewnić, że ma on głębokie uzasadnienie w strukturze agrarnej i innych elementach obrazujących rolnictwo.

Trzy fazy koniunktury w skali kraju

W okresie badań (1992–2000) zaznaczyły się w koniunkturze rolnictwa trzy wyraźne zarysowane fazy, uwidocznione na rysunku 1, dla których latami przełomu były: jesień 1996 r. i styczeń 1999 r.

Rysunek 1. Trzy fazy koniunktury w rolnictwie

Pierwsza faza poprawy koniunktury

Faza ta zawarta była w okresie od 1992 r. do jesieni 1996 r. Wskaźniki wyrównanych przychodów pieniężnych, sezonowo ukształtowane, wznosiły się powoli ku górze, osiągając w okresie późnego lata i w jesieni wartości dodatnie: od 10 do 13 punktów. Znacznie poniżej plasowały się wskaźniki zaufania, obniżając przez to wartości wskaźników koniunktury. Linia trendu kreślona dla tych ostatnich przekroczyła w końcu 1994 r. wartości zero i wznosiła się w jesieni 1996 r. do poziomu 7 punktów.

Druga faza ostrego pogarszania się koniunktury

Faza ta obejmowała okres od jesieni 1996 r. do zimy 1999 r. Wskaźniki wyrównanych przychodów pieniężnych nie wykazały w 1997 r. dostatecznego wzrostu, podobnie jak w 1998 r. Przyczyną były bardzo niskie ceny skupu zarówno produktów zwierzęcych (żywiec wieprzowy, żywiec wołowy, mleko), jak i roślinnych, choć lata te odznaczały się niezłym urodzajem. Również wskaźniki zaufania przyjmowały z badania na badanie coraz niższe wartości ujemne. Najniższe wartości osiągnęły w styczniu 1999 r., na poziomie nigdy dotąd nienotowanym — -48 punktów. Linia trendu, kreślona dla wskaźników koniunktury, zmieniła radykalnie kierunek, ze wzrostu w I fazie na szybki, o dużym kącie nachylenia, spadek w II fazie.

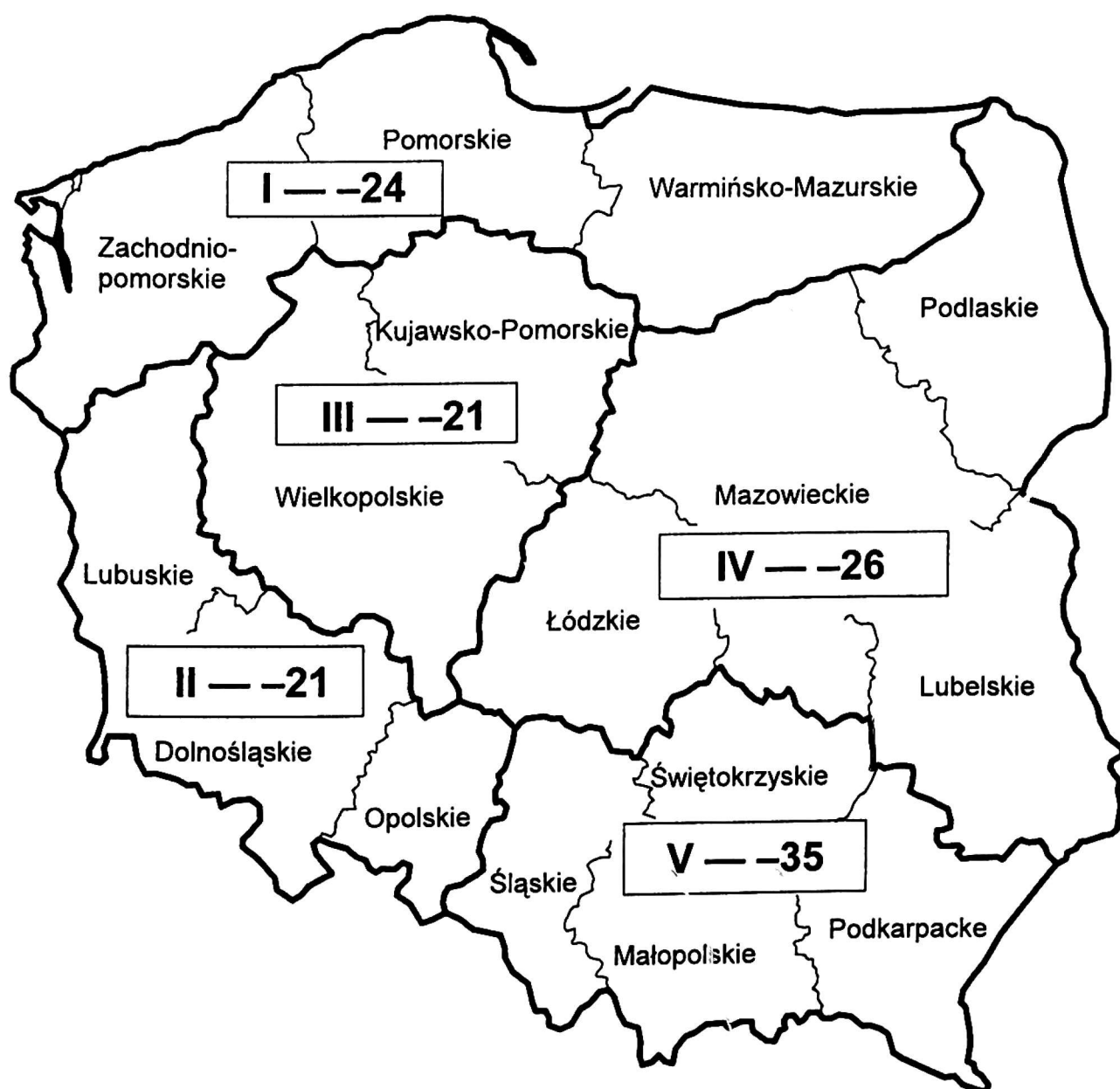
Trzecia faza prawdopodobnej poprawy koniunktury

Po styczniu 1999 r. nastąpiła niewielka, choć dość stała poprawa koniunktury. Nieznaczny wzrost przychodów pieniężnych (ceny skupu zbóż z dopłatami bezpośrednimi dla rolników w lecie i w jesieni obu ostatnich lat) tylko nieznacznie wpłynął na negatywne nadal opinie rolników co do pomyślności dalszego gospodarowania, które wykazują ciągle niskie notowania, zarówno w 1999 r., jak i w roku bieżącym. W 2000 r. przychody pieniężne wykazały w lipcu dalszy wzrost w wyniku dużego wzrostu cen rynkowych wszystkich głównych produktów rolnych, tak zwierzęcych (żywiec wieprzowy, wołowy i mleko), jak i roślinnych (zboże). Żywność, w wyniku tego zjawiska, przestała być hamulcem szybko rosnącej inflacji, jak to się działo w latach 1997–1998.

Już obecnie można wysunąć ostrożną hipotezę, że nadal następować będzie poprawa koniunktury mimo nieurodzaju w 2000 roku zbóż i rzepaku i znacznego obniżenia produkcji zwierzęcej (żywiec, mleko). Wyraża się w tym pewien swoisty dla rolnictwa paradoks, polegający na poprawie koniunktury w latach obniżenia produkcji globalnej rolnictwa. Pewne znaczenie dla poprawy koniunktury mają, nieśmiało jeszcze, próby zmiany polskiej polityki rolnej polegające na zwiększeniu interwencji w rolnictwie i zbliżaniu tej polityki do wspólnej polityki rolnej w Unii Europejskiej (m.in. dopłaty bezpośrednie do skupu zbóż, dopłaty do eksportu niektórych produktów itp).

Zróżnicowanie regionalne koniunktury w III fazie badań

Notowania koniunktury w regionach (jak również w uzależnieniu od wielkości gospodarstw, wieku rolników i poziomu ich wykształcenia) rozpoczęto dopiero w ostatniej, trzeciej fazie badań, po zmianie niektórych elementów ankiety. Trzeba przyznać, że zróżnicowanie regionalne nie jest zbyt duże, jakkolwiek wyraźnie zaznaczone. We wszystkich trzech elementach (wskaźniki wyrównanych przychodów pieniężnych, wskaźniki zaufania, wskaźniki koniunktury) zaznacza się taka sama prawidłowość, a mianowicie: mniej głęboka dekoniunktura występuje w północno-zachodniej części kraju, natomiast bardziej głęboka — w południowo-wschodniej. Głębia dekoniunktury koncentruje się w rejonie południowym (woj. śląskie, małopolskie, świętokrzyskie i podkarpackie). Ilustracją niech będzie tabela 1, przedstawiająca wskaźniki koniunktury w regionach w okresie dwóch ostatnich lat, jak również rysunek 2, na którym przedstawiono średnie arytmetyczne wartości współczynników w poszczególnych regionach, obliczonych dla całej III fazy.

Rysunek 2. Dekoniunktura w rolnictwie w latach 1999–2000 (średnia krajowa wynosi -25)

Tabela 1. Wskaźniki koniunktury w regionach

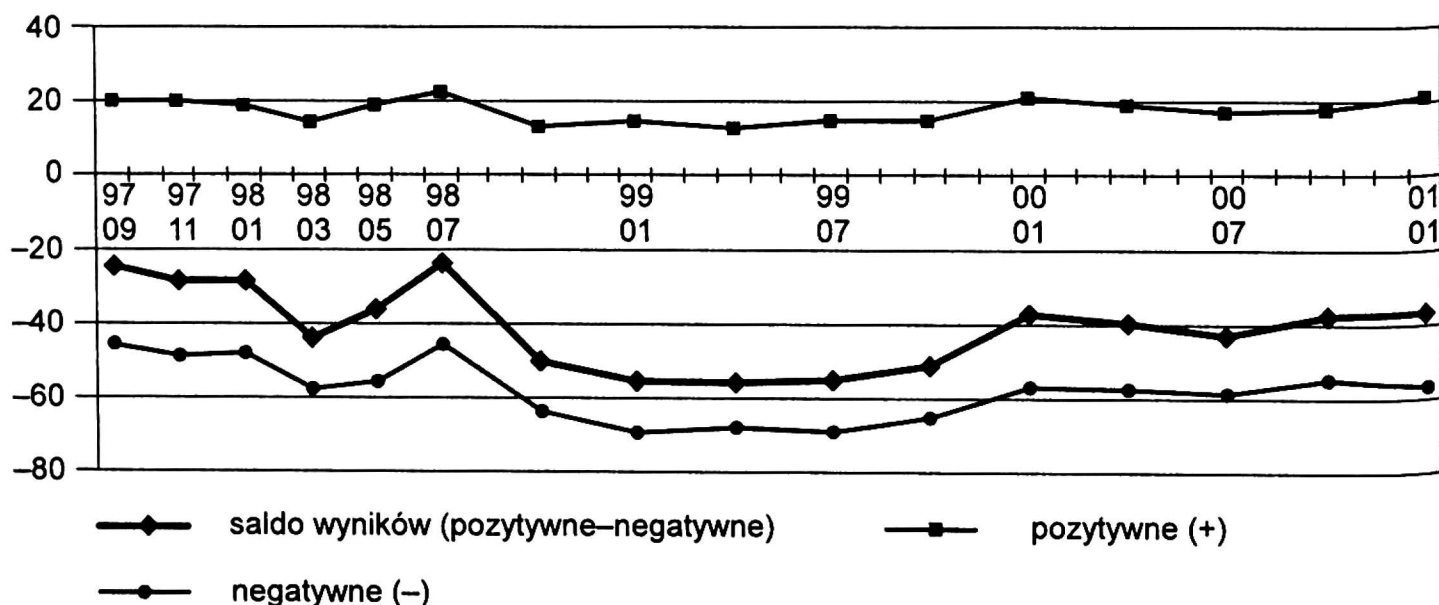
Regiony	1999			2000			
	IV	VII	X	I	IV	VII	X
Północny	-41	-21	-17	-26	-23	-16	-11
Zachodni	-31	-21	-22	-26	-24	4	-10
Środkowozachodni	-41	-23	-22	-18	-13	-9	2
Środkowowschodni	-39	-25	-23	-28	-28	-15	-25
Południowy	-46	-37	-34	-39	-36	-18	-30
Ogółem	-38	-25	-22	-27	-25	-15	-15

W ujęciu obszarowym zaznacza się zjawisko największych korzyści, jakie odnieśli rolnicy z ostatnich zmian w praktyce rolnej w dużych, towarowych gospodarstwach. W grupach zaś wieku dekonunktura występuje najgłębiej w gospodarstwach prowadzonych przez starszych rolników. Wreszcie lepsze wykształcenie rolników wpływa na osłabienie głębokiej dekonunktury.

Ocena perspektyw zjednoczenia Polski z Unią Europejską

Badani rolnicy mają bardzo sceptyczny stosunek do perspektywy zjednoczenia naszego kraju z Unią Europejską. Przeważa zdecydowanie stosunek negatywny nad pozytywnym, wskutek czego saldo wynikowe (różnica procentowa między nimi) jest w całym okresie badania (od września 1997 r.) głęboko negatywne (rys. 3).

Odsetek rolników, którzy zjednoczenie to uważają za korzystne dla nich, wahał się w kolejnych badaniach w granicach od 12% do 23%, natomiast odsetek rolników uznających zjednoczenie za niekorzystne wahał się w granicach 24–57%.

Rysunek 3. Opinie polskich rolników dotyczące integracji Polski z Unią Europejską [%]

Tabela 2. Przyczyny obaw rolników związanych z perspektywą zjednoczenia Polski z Unią Europejską [%]

Wyszczególnienie	1999			2000			
	IV	VII	X	I	IV	VII	X
Napływ tańszej żywności z Unii Europejskiej	65 ^a	61 ^a	55 ^a	60 ^a	62	64	60
Zwiększone wymagania dotyczące jakości wytwarzanych w kraju produktów	32	24	29	35	35	41	35
Trudności ze zbytem wyprodukowanych w gospodarstwach produktów	65	67	62	60	60	59	56
Obniżenie własnych dochodów	45	41	40	42	41	41	40
Inne, niewyjaśnione	12	10	12	11	12	14	13

^a W styczniu 1999 r. zmienił się sposób odpowiedzi rolników na postawione pytania. Wielu rolników wskazało na więcej niż jedną z przyczyn, dlatego suma odpowiedzi przekracza 100%.

Tabela 3. Saldo wynikowe stosunku polskich rolników do perspektywy zjednoczenia Polski z Unią Europejską (w procentach, na podstawie badania przeprowadzonego w październiku 2000 r.)

Regiony	Badania przeprowadzone			
	I	IV	VII	X
Północny	-43	-38	-47	-32
Zachodni	-34	-25	-29	-34
Środkowozachodni	-45	-32	-34	-36
Środkowowschodni	-26	-51	-50	-50
Południowy	-44	-48	-41	-45
Ogółem	-38	-41	-44	-39

Rolnicy najbardziej obawiają się napływu do Polski tańszej — bo dotowanej — żywności z Unii Europejskiej, jak również zwiększonych trudności ze zbytem wyprodukowanych przez siebie produktów rolnych (tab. 2).

Negatywny stosunek polskich rolników do perspektywy zjednoczenia występuje we wszystkich regionach w kraju. Ten negatywny stosunek jest najmniejszy na zachodzie kraju i rośnie w miarę przesuwania się na wschód Polski. Mniej sceptyczni są rolnicy młodszy, bardziej wykształceni, prowadzący większe, towarowe gospodarstwa (tab. 3).

Economic situation in agriculture on local and regional scale — opinions of the Polish farmers concerning integration with the EU

Key words: agricultural confidence indicators, Poland and its regions, farmers opinions, integration with the European Union

Summary

Since 1992 three phases of confidence indicators were observed in Polish agriculture:

- the first, slow improvement of the confidence, since 1992 till autumn 1996;
- the second, deep worsening of confidence, since autumn 1996 till winter 1999;
- the third, the probably new phase of the improvement of confidence, since winter 1999.

The bad economic situation is universal in all regions of the country, although it is better in the western and worse in the south-eastern regions.

Majority of Polish farmers express the negative (40–60%) opinion on the integration with European Union. More positive view may be met in western region, especially by younger and better educated farmers.

Ankieta gospodarstwa rolnego

Październik 2000

Zakreśl odpowiednią liczbę

Nr	Treść pytania	Stan obecny	Prognoza
I	Sytuacja finansowa gospodarstwa	były w październiku 2000	będą w styczniu 2001
		w porównaniu z	
		lipcem 2000	październikiem 2000
1.	przychody pieniężne	1. większe 2. takie same 3. mniejsze 4. nie było	1. większe 2. takie same 3. mniejsze 4. nie będzie miało
2.	oszczędności (złotówkowe, walutowe itp.)	1. większe 2. takie same 3. mniejsze 4. nie było	1. większe 2. takie same 3. mniejsze 4. nie będzie miało
3.	zadłużenie	1. większe 2. takie samo 3. mniejsze 4. nie było	1. większe 2. takie samo 3. mniejsze 4. nie będzie miało
II	Zakupy bieżące	kupił Pan(i) jesienią 2000 w porównaniu z jesienią 1999	
4.	nawozy mineralne	1. więcej 2. tyle samo 3. mniej 4. nic nie kupiło	
5.	pasze	1. więcej 2. tyle samo 3. mniej 4. nic nie kupiło	
6.	środki ochrony roślin	1. więcej 2. tyle samo 3. mniej 4. nic nie kupiło	
III	Inwestycje	podjął Pan(i) lub zamierza pojąć	
7.	maszyny i urządzenia	1. tak 2. nie	
8.	budowle (domy mieszkalne, budynki gospodarcze, szklarnie itd.)	1. tak 2. nie	
IV	Kredyty		
9.	czy dostępne są kredyty preferencyjne	1. tak 2. nie	
10.	czy zamierza Pan(i) starać się o kredyty	1. tak 2. nie	
11.	czy wziął Pan(i) kredyt:	preferencyjny	1. tak 2. nie
		rynkowy	1. tak 2. nie
V	Ocena perspektyw gospodarstwa		
12.	rodzina patrzy w przyszłość swego gospodarstwa rolnego	1. z ufnością 2. z obawą 3. ze strachem	
VI	Zjednoczenie z Unią Europejską		
13.	będzie dla polskich rolników	1. korzystne 2. obojętne 3. niekorzystne	
14.	jeśli wyraża Pan(i) obawy, to czym one są podyktowane	1. Napływ tańszej żywności z Unii Europejskiej. 2. Zwiększone wymagania dotyczące jakości produktów. 3. Trudności ze zbytem wyprodukowanych w gospodarstwie produktów. 4. Obniżenie własnych dochodów. 5. Inne, niewymienione.	

Zakreśl odpowiednią liczbę

Podaj żadaną informację

1. Województwo: (podaj nazwę).....
2. Podaj wielkość użytków rolnych w gospodarstwie w ha.....
3. Kierownik gospodarstwa ma lat:
  1. do 30
  2. 31–45
  3. 46–60
  4. 61 i więcej
4. Kierownik gospodarstwa ma wykształcenie:
  1. niepełne podstawowe
  2. podstawowe lub zasadnicze zawodowe
  3. średnie lub pomaturalne zawodowe
  4. wyższe